
İSTİBRÂ İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF RUMORS ABOUT İSTİBRÂ

Doç. Dr. Sami ŞAHİN
Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Hadis ABD
samisahin@cumhuriyet.edu.tr

Atıf Gösterme: ŞAHİN, S. (2017). İstibrâ ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi, *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD)*, 1(1), 67-96.

Geliş Tarihi:	Özet: İslam Dini hem manevî hem de maddî temizliğe önem atfetmiştir. Biz bu makalede maddî temizlikle ilgili "istibrâ" hususunda vârid olan rivayetleri incelemeye çalışacağız. Bazı rivayetlerde "istibrâ"dan dolayı kabir azabı görenlerin olduğu ifade edilmiştir. Bir taraftan bu husustaki temizliğe dikkat etmeyenler, öte taraftan aşırı tavır sergileyenler mevcuttur. İşin aslını öğrenmek için istibrâ konusundaki rivayetleri sıhhat bakımından araştırıp okuyucuyla sonuçlarını paylaşmakla birlikte bu konudaki isabetli içtihat ve fetvaları sunmayı hedeflemekteyiz.
11 Aralık 2017	
Kabul Tarihi:	
25 Aralık 2017	

Anahtar Kelimeler: *İstibrâ, Temizlik, Kabir Azabı, Hadis*

© 2017 AGİİD.

Tüm Hakları Saklıdır.

Abstract: Islamic Religion attaches importance to both spiritual and material cleanliness. We will try to examine the rumors on the subject of "istibrâ" regarding the material cleaning. In some reports it is stated that those who see grave punishment because of "istibrâ". On the one hand there are those who do not pay attention to this particular cleanliness, on the other there are those who show excessive attitude. To learn the truth of the matter, we aim to investigate the facts about istibrâ in terms of authenticity and share the results with readers; and to offer accurate ijtehad and fatwas on this issue.

Keywords: *İstibrâ, Cleaning, Grave Punishment, Hadith*

1. Giriş

Her insan temel olarak yeme içmeye ihtiyaç duymaktadır. Vücut, alınan bu gıdaları kendisine gerekli olanları kullanır, kalanları dışarı genel itibariyle küçük (idrar) ve büyük abdest (gaita) diye tabir edilen iki yolla atmaktadır. Kur'ân ve sünnetin verileri hem idrar hem de gaitayı necis (pis) olarak belirlemiş ve insanın bu iki ihtiyacını giderdikten sonra temizlenmesini istemiştir.

Eski dönemlerde tuvalet ihtiyacı giderdikten sonraki temizlik taş, su gibi araçlarla¹ yapılırken günümüzde su, tuvalet kâğıdı vs. araçlarla yapılmaktadır. Bu temizliğin mahiyeti ile ilgili pek çok Fıkıh kitabı Kitabu't-Tahâre, adı verilen Temizlik Bölümlerinde anlatılmıştır. Hadis ve Fıkıh kitapları başta olmak üzere birçok kitabın Temizlik Bölümü olarak tercüme edilen Kitabu't-Tahâre, ile başlaması İslam'ın temizliğe verdiği önemi de göstermesi bakımından calibi dikkattir.

Tuvalet sonrası yapılan bu temizliğe İslamî literatürde istibrâ ve istincâ denilmektedir. Bu iki kavramın anlamlarına kısaca temas edelim.

Sözlükte “kurtulmak, uzaklaşmak”, anlamındaki berâet kökünden türeyen istibrâ “bir şeyden kurtulmayı istemek” demektir. Terim olarak ise abdest bozduktan sonra dışkı veya idrarın tamamen kesildiğini anlamak için bir süre beklemeyi ve bu amaçla bazı davranışlarda bulunmayı ifade eder. “Bir sıkıntıdan kurtulmak, bir şeyi kesmek” mânasındaki necâ (necât) kökünden gelen istincâ da “bir şeyden kurtulmaya, vücuttan çıkan pisliği temizlemeye çalışmak” anlamındadır. Terim olarak tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra dışkı ve idrar kalıntısını su vb. şeylerle temizlemeyi anlatır. “Temizlenmek” mânasındaki istitâbe de istincâ karşılığında kullanılır. (Öğüt, 2002)

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre istincâ vâcip (farz), Hanefiler'e ve Mâlikî mezhebinde bir görüşe göre ise sünnettir. İlk görüşe göre istincâsız namaz geçerli değil, diğerine göre ise kerahetle câizdir. Temizliğin su ile yapılması esastır; taş, bez vb. şeylerle silinmek ruhsat mahiyetindedir. Hz. Peygamber'in tuvalette sağ elin kullanılmamasına yönelik emrinden dolayı² istincânın zaruret bulunmadıkça sağ elle yapılması mekruh kabul edilmiştir. Yine Resûl-i Ekrem'in emir ve tavsiyeleri çerçevesinde fıkıh âlimleri tezek, kemik, insan ve hayvanların yiyecekleri türünden maddeler, ilim vasıtası olan kâğıt kullanılmasını haram veya mekruh saymışlardır. Günümüzde yalnız temizlik amacıyla imal edilen tuvalet kâğıdı vb. maddelerin istincâda kullanılmasında dinî açıdan bir sakınca bulunmadığı, ayrıca imkânların elverdiği ölçüde su ile birlikte sabun kullanılmasının sağlık açısından gerekli olduğu açıktır. (Öğüt, 2002)

Fıkıh kitaplarında istibrâ, hem küçük hem büyük abdest bozduktan sonra idrar ve dışkı için söz konusu edilmişse de pratikte daha çok idrar yollarındaki akıntı ve sızıntının tamamen kesilmesini beklemekle ilgili olup bilhassa erkekler açısından önem taşır. Resûl-i Ekrem'in, idrardan sakınmamanın kabir azabına sebep olacağına dair açıklamalarını³ delil alan Hanefî ve Mâlikî âlimleri istibrâyı vâcip (farz), Şâfiîler ve Hanbelîler ise müstehap kabul etmişlerdir. Ancak istibrânın müstehap olduğunu söyleyenlerin bu hükmü, temizlik yapıldıktan sonra vücudun ve elbisenin tekrar

¹ Hz. Peygamber'in su ile temizlendiğine dair bkz.: Buhârî, M. (1315 h). Sahîhu'l-Buhârî. İstanbul: Matbaa-i Amire. "Tahâre", 15, 16, 17, 55; "Setretu'l-Musallî" (Salat), 4; İbn Mâce, M. (1972). Sünenü İbn Mâce (M. F. Abdülbaki, Tah.). Kahire: İsa el-Babi el-Halebi. "Tahâre" 28, h.no: 354-7; Taş ile temizlik için bkz.: İbn Mâce, Sünen, "Tahâre", 23, h.no: 337.

² Buhârî, “Vudû”, 18; Müslim, “Tahâret”, 57, 63-5.

³ Buhârî, “Vudû”, 55; İbn Mâce, “Tahâret”, 26.

kirlenme ihtimaliyle, vâcip olduğunu söyleyenlerin ise abdest aldıktan sonra gelecek bir akıntının abdesti ve dolayısıyla namazı geçersiz kılmasıyla irtibatlandıkları görülmektedir. İstibrânın müstehap olduğunu kabul edenlere göre de abdest sonrası bir akıntının abdesti bozacağı tartışmasızdır. Bu bakımdan görüş ayrılığının temelde olmayıp daha çok meseleye farklı açılardan bakmaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. (Öğüt, 2002: 320)

2. İdrardan Sakınmama İle İlgili Rivayetler

Fakihlerin istibrâ konusunda kendilerine delil olarak kullandıkları İdrardan sakınmama ile ilgili rivayetler başta Kütüb-i Sitte olmak üzere pek çok hadis kaynağında şu şekilde geçmektedir:

İdrardan sakınmama ile ilgili rivayetler başta Kütüb-i Sitte olmak üzere pek çok hadis kaynağında şu şekilde geçmektedir:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَائِطٍ مِنْ حَيْطَانِ الْمَدِينَةِ ، أَوْ مَكَّةَ ، فَسَمِعَ صَوْتِ
إِنْسَانَيْنِ يُعَدَّبَانِ فِي فُجُورِهِمَا ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يُعَدَّبَانِ ، وَمَا يُعَدَّبَانِ فِي كَبِيرٍ نَمَّ قَالَ : بَلَى ، كَانَ
أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ ، وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ . ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ ، فَكَسَرَهَا كِسْرَتَيْنِ ، فَوَضَعَ عَلَى كُلِّ قَبْرِ
مِنْهُمَا كِسْرَةً ، فَقِيلَ لَهُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لِمَ فَعَلْتَ هَذَا ؟ قَالَ : لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ تَبْسُأْ أَوْ : إِلَى أَنْ يَبْسُأَ .

İbn Abbas'tan (r.a.) nakledildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) Medine veya Mekke bahçelerinden bir bahçenin yanından geçerken (Tereddüt eden, râvilerden Cerîr'dir. Bununla beraber diğer rivâyetlerde bu bahçenin Medine'de olduğu kesin olarak beyân edilmiştir. Câbir'in rivâyetinde bahçenin Ümmü Mübeşşer el-Ensâriyye'ye âid olduğu bildirilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla o civarda bir de kabristan bulunmaktadır) kabirlerinde azap olunan iki insanın sesini işitmiştir. Hz. Peygamber: 'Bunlar azap olunuyorlar, hem de azap olunmaları büyük bir şey için değildir' dedikten sonra, şöyle devam etmiştir: "Evet, onların biri idrarından sakınmazdı, diğeri de koğuculuk ederdi". Ondan sonra yaprakları soyulmuş bir hurma dalı istedi. Dalı iki parçaya ayırdı. Her bir kabrin üzerine bir parça koydu. "Ya Resûlallah! Bunu niçin yaptın?" denildi. 'Bunlar kurumadıkları müddetçe -veya kuruyuncaya kadar- onlardan azab hafifletilir' buyurmuştur.⁴

Birçok hadis kaynağında yer alan bu rivayetin sıhhat bakımından durumunu incelemek için hem isnad hem de metin bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmenin gerçekleşmesi için önce isnadın incelenmesi ve isnadda geçen râvilerden her birinin cerh ve ta'dil açısından değerlendirmeye tabi tutulması sonrasında da metin incelemesi yapmak durumundayız. Şimdi isnad incelemesi ile başlamak yerinde olacaktır.

⁴ Buhârî, "Vudû" 55, 56; "Cenâiz" 88; "Edeb" 46; Müslim. (1956). Sahîh-i Müslim (M. F. Abdülbaki, Tah.). Beyrut: Daru'l-İhya't-Turasi'l-Arabi. "Tahâre", 111; Ebû Dâvûd, S. (2009). Sünen-i Ebî Dâvûd (Ş. el-Arnâvut/M. K. Karabelli, Tah.) Dimeşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye. "Tahâre", 11, h.no: 20, 21; Tirmizî, M. (1938). Sünenü't-Tirmizî (A. M. Şakir, Tah.). Kahire: Mektebetü'l-İslamiyye. "Tahâre", 53, h.no: 70; İbn Mâce, "Tahâret", 26, h.no: 347, 349; Nesâî, A. (1994). Sünenü'n-Nesâî (A. Ebû Gudde, Tah.). Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye. "Tahâre", 27, h.no: 31; Dârimî, A. (1991). Sünenü'd-Dârimî (M. Dibu'l-Buğa, Tah.). Dimeşk: Darü'l-Kalem. "Vudû ve Salah", 61, h.no: 745.

3. İsnad İncelemesi

İstibrâ ile ilgili rivayetin Kütüb-i Sitte ve Dârimî'de geçtiği şekliyle 15 senedi mevcuttur. Bu senedleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Birinci Rivayetin Senedi

Buhârî <Osman <Cerîr <Mensûr <Mücâhid <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

İkinci Rivayetin Senedi

Buhârî <Muhammed b. el-Müsennâ <Muhammed b. Hâzim <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Üçüncü Rivayetin Senedi

Buhârî <Yahyâ <Ebû Muâviye <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Dördüncü Rivayetin Senedi

Buhârî <Kuteybe < Cerîr < el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Beşinci Rivayetin Senedi

Buhârî <Yahyâ <Vekî' < el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Altıncı Rivayetin Senedi

Buhârî <İbnû's-Selâm <Ubeyde b. Humeyd <Mensûr < Mücâhid <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Yedinci Rivayetin Senedi

Müslim <Ebû Saîd el-Eşecc + Ebû Kureyb Muhammed b. el-Alâ +İshak b. İbrahim <Vekî' <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Sekizinci Rivayetin Senedi

Müslim <Ahmed b. Yusuf <Muallâ b. Esed <Abdulvahid <Süleyman el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Dokuzuncu Rivayetin Senedi

Ebû Dâvûd <Züheyr b. Harb + Hennâd b. es-Serî <Vekî' <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Onuncu Rivayetin Senedi

Ebû Dâvûd <Osman b. Ebî Şeybe <Cerîr <Mensûr < Mücâhid <İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Onbirinci Rivayetin Senedi

Tirmizî <Hennâd + Kuteybe + Ebû Kureyb < el-A'meş <Mücâhid <Tavûs < İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Onikinci Rivayetin Senedi

İbn Mâce < Ebû Bekir b. Ebî Şeybe <Ebû Muâviye <Vekî' <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs < İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Onüçüncü Rivayetin Senedi

İbn Mâce < Ebû Bekir b. Ebî Şeybe <Vekî' <el-Esved b. Şeybân <Bahr b. Merrâr <Ebû Bekre <Hz. Peygamber.

Ondördüncü Rivayetin Senedi

Nesâî <Hennâd b. es-Serî <Vekî' <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs < İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

Onbeşinci Rivayetin Senedi

Dârimî <el-Muallâ b. Esed <Abdolvahid b. Ziyâd <el-A'meş <Mücâhid <Tavûs < İbn Abbâs <Hz. Peygamber.

4. İsnad Değerlendirmesi

Yukarıda verdiğimiz 15 senedde geçen râvilerin her birini cerh ve ta'dîl ilmine göre değerlendirmek, istibrâ hususundaki rivayetin sıhhatini ortaya koymak bakımından önem arz etmektedir. Her bir senedde yer alan râvilerin durumunu şu şekilde sıralamamız mümkündür.

4.1. Birinci Rivayette Geçen Râviler: (Buhârî'nin Râvileri)

Osman b. Muhammed b. İbrahim b. Osman b. Havâsetî (ö. 239/853), İbn Ebî Şeybe olarak lakabı kullanılmakta ve bu şekilde daha meşhurdur. Onun hakkında Yahya b. Maîn (ö. 233/847) ve el-İclî (ö. 261/874), adalet ve zabt vasfı taşıyan râviler için kullanılan ve üçüncü mertebe ta'dîl lafızlarından birisi olan *sika* (*güvenilir*) (Sika veya sıkatun, adalet ve zabt vasfını taşıyan râviler için kullanılan ve ta'dîlin üçüncü ya da dördüncü mertebesine delalet eden bir lafızdır.⁵

Cerîr b. Abdulhamîd ad-Dabbî Ebû Abdillâh er-Râzî el-Kâdî (ö. 188/803), Kûfe'de yetişmiş önemli hadis âlimlerinden birisidir. Abdülmelik b. Umeyr, A'meş (ö. 148/765), Mansûr (ö. 132/749) ve daha birçok kişiden rivayette bulunmuştur. Ahmed (ö. 241/855), Yahya b. Maîn (ö. 233/847), İshâk, Ali b. el-Medînî, Ebû Hayseme,

⁵ Bkz.: Aydın, A. (2006). Hadis İstilahları Sözlüğü. İstanbul. "Sika", s. 281; Uğur, M. (1992). Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü. Ankara. "Sika", s. 359.) değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ahmed (ö. 241/855) ile beraber Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), İbn Mâce (ö. 273/887) ve Nesâî (ö. 303/916) gibi muhaddisler naklettikleri hadislerin isnadında ona yer vermişlerdir. (Hüseynî, Ş. M. (1997). Kitâbü't-Tezkire bi Ma'rifeti Ricâli Kütübü'l-Aşere (R. Fevzi, Tah.). Kahire: M. Hancı. II, 1147: Askalânî, Ş. A. (1988). Takribü't-Tehzîb (M. Avvame, Tah.). Haleb: Darü'l-Kalem. I, 664.

Kuteybe, Ali b. Hucr ve daha birçok âlim ondan rivayet etmiştir. İbn Sa'd onun hakkında *sıka*, çok ilim sahibi ve kendisinden ilim alınır birisi olarak nitelemiştir. İbnu'l-Medîni, onun geceleri değerlendirdiğini ifade etmiş, el-Lâlikâh ise onun *sıka* bir râvi olduğunda âlimler hemfikir olduğunu belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel ile birlikte Kütüb-i Sitte râvileri arasında yer almıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdullah b. Rebîa es-Sülemî (ö. 132/749) için İbn Mehdî, Kûfe'de Mansûr'dan daha üstün hafızalı kimsenin bulunmadığını söylemiş, Yahyâ b. Maîn, ta'dîlin ilk mertebesinde sayılan ve insanların en sağlam ve güvenilir olanı anlamına gelen *esbetu'n-nâs* lafzını kullanmıştır. el-İclî de Kûfe'nin en sağlam ve güvenilir kişisi manasında *esbetu ehli'l-Kûfe* lafzıyla birlikte, 'rivayet ettiği hadîs ihtilafsız kabul görmüştür' şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. İki bine yakın hadis rivayet etmiştir. (Askalânî, 1994; Hüseyinî, 1997)

Mücâhid b. Cebr el-Mekkî Ebû'l-Haccâc (ö. 102/720), meşhur tabîî imamlarından birisidir. Sa'd b. Ebî Vakkas, Câbir, İbn Ömer, İbn Abbas, Ebû Hureyre, Ebû Saîd, Aîşe, Cüveyriyye, Ümmü Seleme ve daha birçok sahabîden rivayet etmiştir. Kendisinden de İkrime, Atâ, Tâvus, A'meş ve daha birçokları nakilde bulunmuştur. İbn Maîn, Ebû Zur'a ve daha başkaları onun için *sıka*(güvenilir) demişlerdir. Naklettiği Mürsel hadisleri makbul sayılmıştır. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Kütüb-i Sitte imamları rivayet ettikleri hadislerin senedinde ona yer vermişlerdir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

Abdullah b. Abbas b. Abdulmuttalib el-Hâşimî Ebû'l-Abbas el-Medenî (ö. 68/687), muksirûndan (1660 hadis) sayılmış, Tercümanu'l-Kurân olarak vasıflandırılmıştır. Bizzat Hz. Peygamber'den hadis naklettiği gibi anne ve babasından, kardeşi Fadîl'dan dört halifeden, diğer sahabîlerden Abdurrahman b. Avf, Muaz, Ammâr, Ebû Zer, Ebû Hureyre, Übey b. Ka'b'dan, Ümmehâtu'l-Mü'minînden Meymûne, Aîşe, Ümmü Seleme, Sevde, Cüveyriyye'den rivayet etmiştir. Kendisinden ise, oğlu Ali, Enes b. Mâlik, Ebû Ümâme b. Sehl, Ebû's-Şa'sâ, Ebû'l-Âliye, Saîd b. el-Müseyyib, Atâ, Tâvus, Mücahid ve daha pek çok kişi nakilde bulunmuştur. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

4.2. İkinci Rivayette Geçen Râviler: (Buhârî'nin Râvileri)

Muhammed b. el-Müsenâ b. Ubeyd el-Anezî (ö.252) hakkında Yahyâ b. Maîn *sıka* nitelemesinde bulunmuştur. el-Hatîb el-Bağdâdî *sadûkun sıkatun sebtun* dedikten sonra onun hadisini pek çok âlimin delil olarak aldığını belirtmiştir. Kütüb-i Sitede geçen râvilerdendir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

Muhammed b. Hâzîm el-A'mâ Ebû Muâviye el-Kûfî (ö. 195/891), hadis hafızı olduğu belirtilmiştir. Ebû Burde, Şu'be, Hişam b. Urve ve daha başkalarından hadis nakletmiştir. Ondan da oğlu İbrahim, Ahmed, şeyhlerinden A'meş, İbn Cüreyc, Yahya el-Kattân, İbnu'l-Medîni, İbn Maîn, İbn Raheveyh, Ebî Şeybe'nin iki oğlu ve daha birçok kişi rivayette bulunmuştur. İbn Maîn, el-İclî, Nesâî ve Dârekutnî onu *sıka* olarak nitelemiştir. Ebû Dâvûd onun Kûfe'de mürcienin başı olduğunu söylemiş, İbn

Hıbbân da onu *hâfiz mutkın* olarak vasıflandırmakla beraber habîs bir mürcîî şeklinde nitelemiştir. Ahmed b. Hanbel ve Kütüb-i Sitte imamları rivayet ettikleri hadislerin senedinde ona yer vermişlerdir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Süleyman b. Mihrân Ebû Muhammed el-A'meş (148/765) meşhur âlimlerden birisidir. Sahabeden Enes (ö. 93/711) ve Ebû Bekre es-Sekafi'yi (ö. 49 veya 51/669 veya 671) görmüştür. Abdullah b. Ebî Evfâ, Zeyd b. Vehb, Ebû Vâil, Zirr b. Hubeyş, İbrahim et-Teymî, Nehâî, Şa'bî, Mücâhid ve daha pek çok kişiden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Hanîfe, Süleyman et-Teymî, Ebû İshak es-Sebî, el-Hakem b. Uteybe, şeyhi Zübeyd el-Yâmî, Şu'be, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne ve daha birçokları hadis nakletmiştir. İbnu'l-Medîni, onun için *Kûfe'de ilmi muhafaza edenlerden birisidir* demiştir. el-İclî, onu hadiste *sıka sebt* olarak vasıflandırmış ve döneminin Kûfe muhaddisi olduğunu belirtmiştir. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Kütüb-i Sitte imamları rivayet ettikleri hadislerin senedinde ona yer vermişlerdir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

Mücâhid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tâvus b. Keysân el-Yemânî Ebû Abdurrahman el-Hımyerî (ö. 106/724) meşhur tabîî imamlarından birisidir. Ebû Hureyre, Zeyd b. Sâbit, Zeyd b. Erkam, Câbir, İbn Ömer, İbn Abbâs, Aişe gibi sahabîlerden rivayet etmiştir. Ondan da oğlu Abdullah, Mücâhid, Zührî, Amr b. Dinâr, Süeyman et-Teymî ve daha birçok kişi nakilde bulunmuştur. İbn Hıbbân onun için şöyle demiştir: *Yemen âbidlerinden, tabîînin seyyitlerindedir. Kırk defa hacetmiş ve duası kabul olanlardan idi.* Muhaddislerin hepsi de rivayet ettikleri hadislerin isnadında ona yer vermiştir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.3. Üçüncü Rivayette Geçen Râviler: (Buhârî'nin Râvileri)

Yahyâ b. Ca'fer b. A'yen el-Beykendî (ö. 243/857) için İbn Hıbbân *sıka* nitelemesi yapmıştır. İbn Uyeyne, Veki' ve daha başkalarından nakilde bulunmuştur. Buhârî, oğlu Hüseyin ve daha birçokları ondan rivayette bulunmuştur. Buhârî'nin rivayet ettiği hadislerin isnadında yer almıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Ebû Muaviye Muhammed b. Hâzim (İkinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücâhid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.4. Dördüncü Rivayette Geçen Râviler: (Buhârî'nin Râvileri)

Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf es-Sekafî (ö. 240/854) için Yahya b. Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî gibi hadis münekkidleri *sıka* olarak nitelemişlerdir. Ayrıca Ahmed, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ali b. el-Medînî, Yahya b. Maîn başta olmak üzere daha pek çok kişi ondan rivayette bulunmuştur. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Cerîr (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.5. Beşinci Rivayette Geçen Râviler: (Buhârî'nin Râvileri)

Yahyâ (Üçüncü senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî (ö. 196/811) için Ahmed ondan daha üstün zekâ ve hafızaya sahip birini görmediğini ifade etmiştir. Yahyâ b. Maîn *sebtun* lafzını kullandıktan sonra ondan daha erdemli birini görmediğini söylemiştir. İbn Sa'd, İclî ve daha başka muhaddisler *sıka* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ahmed b. Hanbel ve Kütüb-i sitte imamlarının naklettikleri hadislerin isnadında onun ismi yer almıştır. Dokuzuncu tabakadan sayılmıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.6 Altıncı Rivayette Geçen Râviler: (Buhârî'nin Râvileri)

Muhammed b. Selâm b. el-Ferec el-Beykendî (ö. 225/839) için İbn Hıbbân *sıka* derken Ebû Hâtim er-Râzî *sıkatun sadûkun* ifadesini kullanmıştır. İmam Mâlik, İmam Muhammed, İsmail b. Uleyye, Cerir b. Abdulhamid, Süfyân b. Ueyyne, Ubeyde b. Humeyd, Veki' ve daha pek çok kişiden rivayet etmiştir. Ondanda oğlu İbrahim, Buhârî, Ebû'l-Leys ve daha birçokları nakilde bulunmuştur. (Mizzî, 1992)

Ubeyde b. Humeyd b. Suheyb el-Kûfî Ebû Abdurrahman (ö. 190/805), el-Hazzâ olarak maruftur. A'meş, Mansûr ve daha birçok kişiden rivayet etmiştir. Süfyân es-sevrî, Ahmed, Kuteybe b. Saîd, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve pek çok kişi de ondan nakilde bulunmuştur. İbn Maîn, Dârekutnî ve İbn Hıbbân onu *sıka* olarak nitelemiş, İclî ise onun için zararı yok anlamına gelen *lâ be'se bihi* (Zehebî ve Irâkî'ye göre ta'dîlin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan râvi hakkında kullanılan bir lafızdır. Bu nitelikteki râvinin rivayet ettiği hadis i'tibar (başka bir senedinin olup

olmadığını araştırarak ona göre değerlendirmek) için alınır. Bu lafzı Yahyâ b. Maîn ve Ebû Zur'a sıkı manasında kullanırlar. Bkz.: Aydınlı, Hadis İstılahları Sözlüğü, "Lâ be'se bihi" Md., s. 170.) ifadesini kullanmıştır. Zekeriya es-Sâcî (ö. 307/919) ise onun zayıf olduğunu belirtmiştir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Mensûr (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.7. Yedinci Rivayette Geçen Râviler: (Müslim'in Râvileri)

Ebû Saîd el-Eşec: Abdullah b. Saîd b. Husayn el-Kindî (ö. 257/870), hadis hafızlarından birisidir. Abdusselam b. Harb, Ebû Hâlid el-Ahmer, el-Muhâribî, Hüseyim ve daha birçok kişiden rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Sünen-i Erbaa imamları, Ebû Zur'a, İbn Ebî'd-Dünya ve daha pek çok muhaddis ondan nakilde bulunmuştur. Onun için Ebû Hâtim, *sıkatun sadûkun* değerlendirmesinde bulunmuş ve yaşadığı dönemin imamı olduğunu belirtmiştir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Ebû Kureyb: Muhammed b. el-Alâ b. Kureyb el-Hemdânî (ö. 248/862) ta'dîl edilen râvilerdendir. Nesâî onu *sıka* olarak nitelemiş, İbn Hacer de *sıkatun hâfizun* değerlendirmesinde bulunmuştur. Kütüb-i Sitte imamları ondan hadis rivayetinde bulunmuşlardır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997)

İshak b. İbrahim b. Mahled el-Hanzelî Ebû Ya'kûb el-Mervezî (ö. 238/853), İbn Raheveyh olarak bilinmektedir. Derâverdî, Cerîr, Mu'temir, İbn Uyeyne ve daha pek çok muhaddisten rivayette bulunmuştur. Kendisinden de oğlu Muhammed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Neâî, İbn Şîreveyh es-Serrâc ve birçok muhaddis nakilde bulunmuştur. Ahmed, onun hakkında Müslümanların imamlarından biridir demiştir. Nesâî, *sıkatun me'mûn* olarak vasıflandırmıştır. Ebû Zur'a da İshak'tan daha hafız birisi görülmemiştir ifadesini kullanmıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Vekî' (Beşinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.8. Sekizinci Rivayette Geçen Râviler: (Müslim'in Râvileri)

Ahmed b. Yûsuf b. Hâlid el-Ezdî Ebû'l-Hasen en-Nîsâbûrî (ö. 264/877), Hamdân es-Sülemî olarak bilinmektedir. Abdurrazzâk, Ebû Âsım en-Nebîl ve daha birçok muhaddisten rivayet etmiştir. Kendisinden Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî, İbn Huzeyme ve daha pek çok kişi nakilde bulunmuştur. Dârekutnî onun için *sıka nebîl (muhteşem)* ifadesini kullanmıştır. Hâkim Nîsâsbûrî de hadiste imam ve yeryüzündeki

hadis imamlara göre makbul birisi olduğunu söylemiştir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Muallâ b. Esed el-Ammî Ebû'l-Heysen el-Basrî (ö. 218/833), Abdolvâhid b. Ziyâd, Vuheyb, Ebû Avâne ve daha birçok âlimden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Ebû Hâtim ve daha pek çok muhaddis ondan hadis nakletmiştir. Iclî, İbn Hıbbân ve İbn Hacer onu *sıka* olarak değerlendirmiştir. Ebû Dâvûd dışındaki Kütüb-i Sitte imamları ondan hadis rivayetinde bulunmuşlardır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Abdolvâhid b. Ziyâd Ebû Bişr el-Basrî (ö. 176/792), Leys b. Ebî Süleyym, Âsım b. Kuleyb, Âsım el-Ahvel, A'meş ve daha pek çok muhaddisten rivayette bulunmuştur. İbn Mehdî, Yûnus el-Müeddîb ve daha birçokları ondan hadis nakletmiştir. Ahmed ve Yahyâ b. Maîn onu *sıka* olarak vasıflandırmıştır. Ahmed b. Hanbel ve Kütüb-i Sitte imamları rivayet ettikleri hadislerin senedinde ona yer vermişlerdir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.9. Dokuzuncu Rivayette Geçen Râviler: (Ebû Dâvûd'un Râvileri)

Züheyr b. Harb b. Şeddâd el-Haraşî en-Nesâî Ebû Hayseme (ö. 234/849), hadis hâfızı ve Bağdat'ın muhaddisi olarak bilinir. Cerîr, Huşeym, İbn Uyeyne, Yahya el-Kattân ve daha başkalarından rivayette bulunmuştur. Ondanda oğlu Ebû Bekir, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Abdullah b. Ahmed, İbn Mâce, Nesâî, Bakî b. Mahled, İbn Ebî'd-Dünya, Ebû Ya'lâ ve daha birçok kişi hadis nakletmiştir. Yahya ve Nesâî onu *sıka* olarak nitelemiş, el-Hatîb onun için *sıka sebt hâfız mutkîn* ifadelerini kullanmıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Hennâd b. es-Seriyyi b. Mus'ab et-Temîmî Ebû's-Seriyyi el-Kûfî (ö. 243/857) için Nesâî, Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Hammâd b. Süfyan ve İbn Hacer *sıka* değerlendirmesi yapmıştır. Onun Şerîk, Ebû'l-Ahvas, Vekî' ve daha birçoklarından rivayeti mevcuttur. Abdullah b. Ahmed ve Kütüb-i Sitte imamları rivayet ettikleri hadislerin senedinde ona yer vermişlerdir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Vekî' (Beşinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.10. Onuncu Rivayette Geçen Râviler: (Ebû Dâvûd'un Râvileri)

Osman b. Ebî Şeybe: Osman b. Muhammed b. İbrahim el-Absî Ebû'l-Hasen İbn Ebî Şeybe el-Kûfî (ö. 239/853), meşhur hadis hafızlarından birisidir. Şerîk, Huşeym, İbnu'l-Mübarek ve daha pek çok muhaddisten rivayette bulunmuştur. Ondan da Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî, Begavî ve daha birçok muhaddis hadis nakletmiştir. İbn Maîn, Iclî, İbn Hacer onu *sika* olarak nitelemiştir. İbn Hacer onun hakkında ayrıca *vehm*⁶ söz konusu olduğunu belirtmiştir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Cerîr (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mensûr (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.11. Onbirinci Rivayette Geçen Râviler: (Tirmizî'nin Râvileri)

Hennâd (Dokuzuncu senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Kuteybe (Dördüncü senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Ebû Kureyb (Yedinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.12. Onikinci Rivayette Geçen Râviler: (İbn Mâce'nin Râvileri)

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe: Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), meşhur hadis hafızlarından birisidir. Şerîk, Huşeym, İbnu'l-Mübarek, İbn Uyeyne, Gunder (Muhammed b. Ca'fer) ve daha pek çok muhaddisten rivayette bulunmuştur. Ondan da Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî, Muhammed b. Sa'd, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Ebû Ya'lâ ve daha birçok muhaddis hadis nakletmiştir. Iclî, Ebû Hâtim ve İbn Harrâş (ö. 283) onu *sika* olarak nitelemiştir. Ahmed b. Hanbel onun için *sadûkun*⁷ ifadesini kullanmıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Ebû Muâviye (Üçüncü senedin râvileri arasında geçmiştir.)

⁶ Vehm: Râvinin hadisi hep zanla tereddütlü rivayet etmesidir. Bu durum râvinin eksikliğini gösterir ve cerhine sebep olur. Bkz.: Aydınlı, Hadis İstılahları Sözlüğü, "Vehm" Md., s. 331; Uğur, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, "Vehim" Md., s. 419-20.)

⁷ Sadûkun, son derece doğru manasına gelen ve İbn Ebî Hâtim'e göre ta'dîlin ikinci, Zehebî'ye göre üçüncü, Askalânî'in yaptığı tasnife göre ise dördüncü mertebede kullanılan lafızlarından birisidir. Bkz.: Uğur, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, "Sadûkun" md., s. 333.

Vekî' (Beşinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.13. Onüçüncü Rivayette Geçen Râviler: (İbn Mâce'nin Râvileri)

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (Onikinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Vekî' (Beşinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-Esved b. Şeybân es-Sedûsî Ebû Şeybân el-Basrî (ö. 165/781), kendisi el-Hasen, Atâ, Halid b. Sümeyr ve daha birçok muhaddisten rivayette bulunmuştur. Ondan da İbnu'l-Mübarek, İbn Mehdî, Vekî', Affân ve daha pek çok kişi hadis nakletmiştir. İbn Maîn onu *sıka* olarak değerlendirmiş, Ebû Hâtim onun için *sâluhu'l-hadîs* ifadesini kullanmıştır. Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî'nin rivayet ettiği hadislerin senedinde onun adı da geçmektedir. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Bahr b. Merrâr b. Abdurrahman b. Ebî Bekre Ebû Muâz el-Basrî (?), dedesi Abdurrahman b. Ebî Bekre'den, dedesinin babası Ebû Bekr'den mursal olarak ve el-Hakem b. el-A'rac'dan hadis nakletmiştir. Şu'be, Hammâd b. Zeyd, Yahya el-Kattân ve daha başkaları ondan hadis rivayet etmiştir. İbn Maîn ve İbn Me'kûlâ onu *sıka* olarak değerlendirmiş, Nasâî de *leyse bihi be'sun* ifadesini kullanmıştır. Ömrünün sonuna doğru ihtilata maruz kalmıştır. Ahmed ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri hadislerin senedinde yer almıştır. (Askalânî b, 1994; Hüseyinî, 1997; Mizzî, 1992)

Ebû Bekre: Nüfey' b. el-Hâris b. Kelede el-Basrî (ö. 51/671), sahabenin ileri gelenlerinden birisidir. Oğulları, Abdurrahman, Abdülaziz, Ravvâd, Ubeydullah, Müslim, kızı Keyse dışında Ebû Osman en-Nehdî, Bahr, el-Hasen, İbn Sîrîn ve daha pek çok âlim ondan hadis rivayet etmiştir. Şafîî, Ahmed ve Kütüb-i Sitte imamlarının rivayet ettikleri hadislerin senedinde yer almıştır. (Askalânî b, 1994; Mizzî, 1992)

4.14. Ondördüncü Rivayette Geçen Râviler: (Nesâî'nin Râvileri)

Hennâd Muallâ b. Esed

Vekî' (Beşinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

4.15. Onbeşinci Rivayette Geçen Râviler: (Darimî'nin Râvileri)

Muallâ b. Esed (Sekizinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Abdulvahid b. Ziyâd (Sekizinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

el-A'meş (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Mücahid (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Tavûs (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

İbn Abbas (Birinci senedin râvileri arasında geçmiştir.)

Buraya kadar istibrâ konusunda idrardan sakınmayan kişinin kabir azabı gördüğü hususundaki nakledilen rivayetlerin temel hadis kaynaklarındaki isnadları verilmiştir. Bu isnadlarda geçen râvilerin her biri cerh ve ta'dil bakımından incelemeye tabi tutulmuştur. Râviler arasında cerhe tabi tutulan râvi bulunmamaktadır. Dolayısıyla râvileri adalet ve zabt sıfatını haiz râvilerdir. Netice itibariyle incelemeye çalıştığımız on beş rivayetin isnadları sıhhat bakımından sağlam Sahîh olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

5. Metin İncelemesi/ Metin Tahlili

İsnadları Sahîh olan rivayetlerin metinlerine baktığımızda bazı küçük farklılıklar olmakla beraber hepsinin aynı konuya ait metinler olduğunu görmekteyiz. Kütüb-i Sitte'de geçen metinleri teker teker incelemeye tabi tuttuğumuzda aynı konunun farklı versiyonlarına şahit olmaktadır. Şimdi bu farklılıkları görelim.

Sahîh-i Buhârî'de ikisi Kitabu'l-Vudû, ikisi Kitabu'l-Cenaiz ve ikisi de Kitabu'l-Edeb olmak üzere altı yerde yer almıştır. Bunları sırasıyla şöyle sıralayarak metin farklılıklarına vakıf olabiliriz.

Kitabu'l-Vudû'daki ilk metin:

مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَائِطٍ مِنْ حَيْطَانِ الْمَدِينَةِ ، أَوْ مَكَّةَ ، فَسَمِعَ صَوْتَ إِنْسَانَيْنِ يُعَدَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يُعَدَّبَانِ ، وَمَا يُعَدَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ثُمَّ قَالَ : بَلَى ، كَانَ أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ ، وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ . ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ ، فَكَسَّرَهَا كِسْرَتَيْنِ ، فَوَضَعَ عَلَى كُلِّ قَبْرٍ مِنْهُمَا كِسْرَةً ، فَقِيلَ لَهُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لِمَ فَعَلْتَ هَذَا ؟ قَالَ : لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ تَنْبَسَا أَوْ : إِلَى أَنْ يَنْبَسَا .

Peygamber (s.a.v.) Medine veya Mekke bahçelerinden bir bostan/bahçeye uğramış, kabirlerinde azap olunan iki insanın sesini işitmiş ve “Bunlar azap olunuyorlar, hem de azap olunmaları büyük bir şey için değildir.”dedikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: “Evet, onların biri idrarından sakınmazdı, diğeri de koğculuk yapardı.” Sonra da yaş bir hurma dalı istemiştir. Dalı iki parçaya ayırıp her bir kabrin üzerine birer parça dikmiştir. “Yâ Resûlallah! Bunu niçin yaptınız?” denilince şu cevabı vermiştir: “Umulur ki, bunlar kurumadıkları müddetçe veya kuruyuncaya kadar onlardan azap hafifletilir.”⁸

Bostan/bahçe anlamına gelen حائط Ümmü Mübeşşir el-Ensariyye'ye ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bostan/bahçenin Mekke'de değil Medine'de olsa gerektir. Zira Ümmü Mübeşşir'in bostan/bahçesi tarihi bilgilere göre Medine'dedir. “Veya

⁸ Buhârî, "Vudû", 55.

Mekke'de" ifadesi isnadda yer alan râvilerden Cerîr b. Abdulhamîd'in tereddüdünden kaynaklanmaktadır.⁹ Ayrıca Müslim'in rivayetinde geçen *خرج النبي صلى الله عليه وسلم من بعض حيطان المدينة* "Peygamber (s.a.v.) Medine'nin bostan/bahçelerinden birinden çıkmıştı."¹⁰ İbaresini de Medine olduğu görüşünü desteklemektedir. Açıkça ifade edilmese de söz konusu bostan/bahçeye yakın bir yerde bir mezarlık olduğu anlaşılmaktadır.

Hadiste bahsi geçen idrar ve koğuculuğun büyük bir şey olmamalarından maksat birkaç damla sidikten sakınılmaması veya dile kolay gelen birkaç söz sarf edilmesi itibariyledir. Yoksa haddizatında her ikisi de büyük bir şeydir. (Sofuoğlu, 1987) Zira Allah Teâlâ özellikle koğuculuğa işaret ederek şöyle buyurmuştur: "O zaman siz o iftirayı dillerinizle yetiştiriyordunuz, hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktür." (Nûr: 24/15)

Kitabu'l-Vudû'daki ikinci metin:

مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْرَيْنِ ، فَقَالَ : إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ أَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً ، فَشَقَّهَا نِصْفَيْنِ ، فَغَرَزَ فِي كُلِّ قَبْرٍ وَاحِدَةً ، قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لِمَ فَعَلْتَ هَذَا ؟ قَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْبِيسَا .

Peygamber (s.a.v.) iki kabrin yanına uğraması üzerine "Bu ikisi azap olunuyorlar. Azap olunmaları büyük bir şey için değildir. Bunlardan birisi idrardan sakınmaz, diğeri ise koğculuk yapardı." demiştir. Ondan sonra yaş bir hurma dalı alıp iki parçaya bölmüş ve her bir parçayı iki kabre dikmiştir. "Yâ Resûllallah! Bunu niçin yaptınız?" diye soranlara şöyle cevap vermiştir: "Umulur ki, bu dallar yaş kaldıkları müddetçe onların azapları hafifletilir."¹¹

Kitabu'l-Cenaiz'deki ilk metin:

أَنَّهُ مَرَّ بِقَبْرَيْنِ يُعَذَّبَانِ ، فَقَالَ : إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ، ثُمَّ أَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً ، فَشَقَّهَا بِنِصْفَيْنِ ، ثُمَّ غَرَزَ فِي كُلِّ قَبْرٍ وَاحِدَةً ، قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لِمَ صَنَعْتَ هَذَا ؟ فَقَالَ : لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْبِيسَا .

Peygamber (s.a.v.) azap edilmekte olan iki kabre uğradı da: "Bunlar azap ediliyorlar. Hem de bunlar büyük bir şeyden dolayı azap edilmiyorlar. Bunların birisi idrardan sakınmaz, diğeri de koğuculuk yapardı." buyurmuştur. Sonra Hz. Peygamber taze bir hurma dalı alıp ikiye bölmüş, sonra da her bir kabre bunlardan birini dikmiştir. Orada bulunanlar "Ya Resûllallah! Bunu niçin yaptınız?" diye sorunca Resûllallah

⁹ Bu husus ve bahçenin Mekke'de olma ihtimalinin mümkün olabileceğine dair bkz.: Aynî, B. (1308 h). Umdetü'l-Kâr li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. İstanbul: Şirket-i Sahafiyye-i Osmaniyye. II, 431; Askalânî, Ş. A. (1988). Fethü'l-Bari bi-Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî (İ. A. Muhammed, Tah.). Beyrut: İhyâü't-Türasi'l-Arabi. I, 317.

¹⁰ Müslim, "Tahâre", 111.

¹¹ Buhârî, "Vudû", 56.

(s.a.v.) onlara şöyle cevap vermiştir: “Umulur ki, bu dallar yaş kaldığı müddetçe, bu iki kabir sahibinin azabı hafifletilir.”¹²

Kitabu'l-Cenaiz'deki ikinci metin:

مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ : إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ مِنْ كَبِيرٍ ثُمَّ قَالَ : بَلَىٰ أَمَا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَسْعَىٰ بِالنَّمِيمَةِ ، وَأَمَا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ قَالَ : ثُمَّ أَخَذَ عُودًا رَطْبًا ، فَكَسَرَهُ بِإِثْنَيْنِ ، ثُمَّ غَرَزَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى قَبْرٍ ، ثُمَّ قَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْيَسَا.

Peygamber (s.a.v.) iki kabre uğramış “Bu iki kabrin sahipleri azap olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azap olunmuyorlar.” buyurmuştur. Sonra da “Evet, biri koğuculuk ederdi, diğeri de idrarından sakınmazdı.” demiştir. Râvi şöyle demiştir: Bundan sonra Resûlullah yaş bir dal alarak onu iki parçaya böldükten sonra o parçalardan her birini bir kabir üzerine dikmiştir. Sonra da şunları söylemiştir: “Umulur ki, dallar yaş kaldıkları müddetçe bu iki kabrin Sahîhlerinin azapları hafifletilir.”¹³

Kitabu'l-Edeb'deki ilk metin:

مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ ، فَقَالَ : إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا هَذَا : فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ ، وَأَمَا هَذَا : فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِعَسِيبِ رَطْبٍ فَشَقَّهُ بِإِثْنَيْنِ ، فَغَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا ، وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ، ثُمَّ قَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْيَسَا.

Peygamber (s.a.v.) iki kabre uğramış “Bu iki kabrin sahipleri azap olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azap olunmuyorlar.” dedikten sonra “Bu kabrin sahibi idrarından sakınmaz, diğeri ise koğuculuk yapardı.” buyurmuştur. Sonra yaş bir hurma dalı istemiş, onu iki parçaya ayırmıştır. Akabinde bir parçasını bir kabrin üstüne, bir parçasını da diğer kabrin üstüne dikmiştir. En sonunda şöyle demiştir: “Umulur ki, dallar yaş kaldıkları müddetçe bu iki kabrin Sahîhlerinin azapları hafifletilir.”¹⁴

Kitabu'l-Edeb'deki ikinci metin:

خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعْضِ حَيْطَانِ الْمَدِينَةِ ، فَسَمِعَ صَوْتَ إِنْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا ، فَقَالَ : يُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ ، كَانَ أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ ، وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ فَكَسَرَهَا بِكِسْرَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَتَيْنِ ، فَجَعَلَ كِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا ، وَكِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا ، فَقَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْيَسَا.

“Peygamber (s.a.v.) Medine'deki bahçelerin birinden çıktıktan sonra kabirlerinde azap olunan iki insanın sesini işitmişti. Bunun üzerine “Bu ikisi azap olunuyorlar, bunların azap olunmaları büyük bir şey için değildir. Onların günahları elbette büyüktür. Birisi idrarından sakınmaz, diğeri de insanlar arasında söz taşıyıp koğuculuk yapardı.” buyurmuştur. Sonra yaş bir hurma dalı istemiş, onu ikiye bölmüş veya iki parçaya ayırmıştır. Akabinde bir parçasını bir kabrin üstüne, bir parçasını da diğer kabrin üstüne dikmiştir. Bundan sonra da “Umulur ki, dallar kurumadıkları sürece bu iki kabrin Sahîhlerinin azapları hafifletilir” demiştir.¹⁵

¹² Buhârî, "Cenâiz", 82.

¹³ Buhârî, "Cenâiz", 89.

¹⁴ Buhârî, "Edeb", 46.

¹⁵ Buhârî, "Edeb", 49.

Zamanımız ilminin tesbîatine göre o yaş çubuklar kuruyuncuya kadar buldukları yerde biyomanyetik bir alan meydana getirmekte ve orayı bir takım şerr kuvvetlerden korumaktadır. Bu durumun ise Hz. Peygamber'e on beş asır önceden bunun bildirildiği anlaşılmaktadır. (Sofuoğlu, 1987)

Sahîh-i Müslim'de Kitabu't-Tahâre'de iki metin yer almıştır. Bunlardan birisi şu şekildedir:

مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ : أَمَا إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ ، قَالَ فَدَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ فَسَقَّهُ بِأَثْنَيْنِ ثُمَّ غَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ثُمَّ قَالَ : لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْيَسَا .

Peygamber (s.a.v.) iki kabre uğramış “Bu iki kabrin sahipleri azap olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azap olunmuyorlar.” dedikten sonra “Bunlardan birisi koğuculuk yapar, diğeri ise idrarından sakınmazdı.” buyurmuştur. Sonra yaş bir hurma dalı istemiş, onu iki parçaya ayırmıştır. Akabinde bir parçayı bir kabrin üstüne, bir parçayı da diğerkabrin üstüne dikmiştir. Bundan sonra da “*Umulur ki, dallar kurumadıkları sürece bu iki kabrin sahiplerinin azapları hafifletilir*” demiştir.¹⁶

Sahîh-i Müslim'in Kitabu't-Tahâre'de yer alan ikinci metin, birinci metnin benzeri olarak rivayet edildiği, ancak rivayetdeki bazı metinlerin aynı anlama gelebilecek ama farklı bir ibare ile nakledildiği belirtilmiştir. Bu farklılık şu kadardır: - *وَكَانَ الْآخَرُ لَا يَسْتَتِرُهُ عَنِ الْبَوْلِ - أَوْ مِنَ الْبَوْلِ -* *olmaz uzak durmazdı.*¹⁷

Ebû Dâvûd'un, *Sünen*'inin Kitabu't-Tahâre'de yer verdiği metin şu şekilde geçmektedir:

مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ ، فَقَالَ : إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُهُ مِنَ الْبَوْلِ ، وَأَمَّا هَذَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ، ثُمَّ دَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ فَسَقَّهُ بِأَثْنَيْنِ ، ثُمَّ غَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا ، وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ، وَقَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْيَسَا ، قَالَ هَذَا : يَسْتَتِرُ مَكَانَ يَسْتَتِرُهُ .

“Peygamber (s.a.v.) iki kabre uğramış “Bu iki kabrin sahipleri azap olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azap olunmuyorlar.” dedikten sonra “Bunlardan birisi idrardan beri olmaz uzak durmaz, diğeri ise koğuculuk yapardı.” buyurmuştur. Sonra yaş bir hurma dalı istemiş, onu iki parçaya ayırmıştır. Akabinde bir parçayı bir kabrin üstüne, bir parçayı da diğerkabrin üstüne dikmiştir. Bundan sonra da “Umulur ki, dallar kurumadıkları sürece bu ikisinin azapları hafifletilir.” demiştir. Râvilerden Hennâd, *يستتره* yerine *يستتر* şeklinde rivayette bulunmuştur.¹⁸ *Sünen-i Tirmizî*'nin Kitabu't-Tahâre'de naklettiği metin şu şekilde yer almaktadır:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى قَبْرَيْنِ ، فَقَالَ : إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ : أَمَا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ ، وَأَمَّا هَذَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ .

“Peygamber (s.a.v.) iki kabre uğramış ve “*Bu iki kabrin sahipleri azap*

¹⁶ Müslim, "Tahâre", 111.

¹⁷ Müslim, "Tahâre", 111.

¹⁸ Ebû Dâvûd, "Tahâre", 11, h.no: 20.

olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azap olunmuyorlar. Bunlardan birisi idrarından sakınmaz, diğeri de insanlar arasında söz taşıyıp koğuculuk yapardı” buyurmuştur.¹⁹ Sünen-i İbn Mâce'nin Kitabı't-Tahâre'de iki metin yer almıştır. Bunlardan ilki şu şekildedir:

مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْرَيْنِ جَدِيدَيْنِ ، فَقَالَ : إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا أَخَذَهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَنْزَهُ مِنْ بَوْلِهِ ، وَأَمَا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ .

“Peygamber (s.a.v.) iki yeni kabre uğramış ve “Bu iki kabrin sahipleri azap olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azap olunmuyorlar. Bunlardan birisi idrarından beri olmaz uzak durmaz, diğeri de insanlar arasında söz taşıyıp koğuculuk yapardı.” buyurmuştur.²⁰

Sünen-i İbn Mâce'nin Kitabı't-Tahâre'de yer alan ikinci metin şöyledir:

مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، بِقَبْرَيْنِ . فَقَالَ : إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَا أَخَذَهُمَا فَيُعَذَّبُ فِي النَّبْوِ ، وَأَمَا الْآخَرُ فَيُعَذَّبُ فِي الْغَيْبَةِ .

Rivayetler isnad ve metin bakımından incelendiğinde sıhhatini zedeleyecek herhangi bir duruma rastlanmaz. Dolayısıyla bu husustaki rivayetlere rahatlıkla sahih hükmü verilir. Ancak bu husustaki sahih hadislerin metninde geçen kabir azabının sebebinin ne olduğunu iyi anlamak gerekmektedir. Kabir azabını gerektiren sebep idrar yaparken mi yoksa idrardan sonra mı sakınmamaktır? Asıl bunun tespit edilmesi gerekir.

Günümüzde genel itibariyle hadis metninde geçen kabir azabının nedeni idrardan sonra sakınmamak olduğu anlayışı yaygın bir kanaattir. Bu kanaatin yaygınlığında fıkıh ve ilmihal kitaplarında geçen ifadelerin etkin olduğunu düşünmekteyiz. Bu tür kitaplarda idrar yaptıktan sonra abdest almadan önce yürümek, beklemek, ayakları hareket ettirmek, öksürmek vs. gibi hususlardan sonra abdest almak gerektiği ifade edilmektedir.

İdrardan sonra yürümek, beklemek, ayakları hareket ettirmek, öksürmek vs. gibi hususların Hz. Peygamber'in yaptığına dair hadis kaynaklarında herhangi bir rivayete rastlayamadık. Bu hususta herhangi bir rivayet olmadığına göre fakihler bunları içtihatlarıyla ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

Hâlbuki hadis kaynaklarında Resûlullah'ın (s.a.v.) idrar yaptıktan sonra abdest aldığını gösteren birçok hadise rastlamak mümkündür. Bunun bir örneği Usame b. Zeyd'den (r.a.) şöyle nakledilmiştir:

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ : دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عَرَفَةَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالشَّعْبِ نَزَلَ فَبَالَ ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسَبِّحِ الْوُضُوءَ فَقُلْتُ الصَّلَاةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَقَالَ : الصَّلَاةُ أَمَامَكَ فَرَكِبَ ، فَلَمَّا جَاءَ الْمُرْدَلِقَةَ نَزَلَ فَتَوَضَّأَ ، فَاسْبَغَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أُفِيْمَتِ الصَّلَاةُ ، فَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثُمَّ أَنَاخَ كُلَّ إِنْسَانٍ بَعِيرَهُ فِي مَنْزِلِهِ ، ثُمَّ أُفِيْمَتِ الْعِشَاءُ فَصَلَّى ، وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا .

¹⁹ Tirmizî, "Tahâre", 53, h.no: 70.

²⁰ İbn Mâce, "Tahâre", 26, h.no: 347.

Resûlullah (s.a.v.) Arafat'tan ayrılıp Müzdelife yoluna koyulmuştu. Dağ yoluna (Hacılar Arafat'tan Müzdelife'ye giderken takip ettikleri güzergâh üzerinde bir yer.) geldiğinde inmiş, küçük abdest bozduktan sonrada abdest almıştır. Şu kadar ki, bu abdeste çok özenmemiştir. “Ya Resûlallah! Namaz mı kılacaksın” diye sordum. O da “Namaz ileride kılınacak” diye cevap verdi. Yine (binitine) binip yola devam etti. Müzdelife'ye varınca inip abdest aldı. Ancak bu abdesti özenerek aldı. Sonra kamet getirilerek akşam namazını kıldı. Bundan sonra herkes devesini kendi kalacağı yere çökertti. Sonra kamet getirilerek yatsı namazını kıldı. İki namaz arasında başka herhangi bir namaz kılmadı.²¹ Başka bir örneği ise Huzeyfe'den (r.a.) şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ حُذَيْفَةَ ، قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبَاطَةَ قَوْمٍ فَبَالَ قَائِمًا ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَجَنَّهُهُ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ .

Huzeyfe'den (r.a.) nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) bir kavmin çöplüğüne vararak ayakta küçük abdestini bozduktan sonra su istedi. Ben de suyu getirdim. Böylece abdest aldı.²² Yine bir başka örnek Cerîr b. Abdullah'tan rivayet edilmiştir:

عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ ، قَالَ : رَأَيْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بَالَ ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فَسُئِلَ ، فَقَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَنَعَ مِثْلَ هَذَا .

Hemmâm b. el-Hâris'ten nakledildiğine göre, sahabeden Cerîr b. Abdullah'ı (r.a.) bevlettikten sonra abdest alıp mestleri üzerine mesh verdiğini sonra da kalkıp namaz kıldığını görmüştür. Cerîr'e bu durum sorulması üzerine ‘Resûlullah'ı (s.a.v.) böyle yaparken gördüm.’ demiştir.²³

Hadis kaynaklarında bu örneklerin dışında daha başka nakillere de rastlamak mümkündür. Ancak yukarıda verilen örnekler konu için yeterli olduğu kanaatindeyiz. Verilen örnek rivayetlere bakıldığında hemen hepsinde Hz. Peygamberin küçük abdest bozmasının akabinde abdest aldığı gözlenmiştir. Ve bu ikisi arasında herhangi bir iş, eylem veya hareket ettiğine dair bir bilgi verilmemiştir. Böyle olunca da fıkıh ve ilmihal kitaplarında küçük abdest bozduktan sonra şu hareket, iş, eylem yapılmalı gibi ifadelerin herhangi bir nakledilen rivayete dayanmadığı, bunun içtihatla verilen bir fetva olduğu anlaşılmaktadır.

İstibrâ hususundaki rivayetlere bakıldığında ise birbirine yakın anlamlarda üç metin görülür. Bunlardan bir tanesi لا يستتر ، ikincisi benzer bir ifade لا يستتره ، üçüncüsü bu ikisinden farklı olarak البول فيعذب في البول olduğu görülür. Dördüncü bir ifade de لا يستبرى dur. Rivayetin bir bölümünde -ki bizim konumuzu teşkil eden husus- kişi idrardan dolayı

²¹ Buhârî, "Vudû", 6, 35; Müslim, "Hac", (1280); Ebû Dâvûd, Sünen, "Menâsik", 64, h.no: 1921, 1925; Nesâî, Sünen, "Mevâkî", 609, "Menâsiku'l-Hac", 3024; İbn Mâce, Sünen, "Menâsik", 59, h.no: 3019; Darimî, Sünen, "Menâsik", 1881; İbn Hanbel, A. (1949). el-Müsned (A. M. Şakir, Tah.). Kahire: Darü'l-Maarif. V, 199-200, 202, 208.

²² Buhârî, "Vudû", 60; Müslim, "Tahâre", 73; Ebû Dâvûd, Sünen, "Tahâre", 12, h.no: 23; Tirmizî, Sünen, "Tahâre", 13; Nesâî, Sünen, "Tahâre", 18; İbn Hanbel, Müsned, V, 382, 402.

²³ Buhârî, Salât, 24; Müslim, "Tahâre", 72; Tirmizî, Sünen, "Tahâre", 93, Ebû Dâvûd, Sünen, "Tahâre", 59, h.no: 154; Nesâî, Sünen, "Kıble", 774; İbn Mâce, Sünen, "Tahâre", 84, h.no: 543; İbn Hanbel, Müsned, IV, 358, 364.)

kabir azabına duçar olduğu (uğradığı) ifade edilmektedir. Bu azabın sebebi idrardan sakınmama olarak gösterilmektedir. Peki, idrardan sakınmamanın keyfiyeti ile alakalı nasıl bir durum söz konusudur? Bu durumu üç şekilde belirlemek mümkündür.

1. Kişinin kendisi ile idrarı arasına herhangi bir sütte koymaması durumu, yani ondan sakınmaması durumudur. Gerek ستر kökünden türetilmiş olan örtmek, saklamak, gizlemek, korumak gibi anlamlara gelen لا يستتر, gerekse نزه kökünden türetilmiş uzak durma, beri olma anlamına gelen لا يستنزه rivayeti bu anlamda uyuşmaktadır. (Askalânî a, 1988)
2. Kişinin idrarını yaparken üzerine veya elbisesine idrar sıçramaması için gayret sarf etmemesidir.
3. İdrarını yaptıktan sonra kalıntı varsa onun üzerine veya giysisine idrar bulaşmasını sağlamamasıdır.

Rivayetlerde zahiri ve mecazi olmak üzere iki anlam söz konusudur. Zahiri mana: Bazıları لا يستتر ifadesine zahiri bir anlam vererek avret yerini örtmek manasında olduğunu belirtmiştir. Yani kaza-i hacet esnasında avret yerini açması kabirde azap görmesine sebep olmaktadır. (Askalânî a, 1988; Aynî, 1308 h) Mecazi mana: Buna göre kabir azabına neden olan husus idrardan sakınmamaktır. Bu anlamı destekleyen başka rivayetler de mevcuttur. Ebû Hureyre'den nakledilen (اكثر عذاب القبر من البول)²⁴ veya Ebû Bekre'den nakledilen (فيعذب في البول)²⁵ rivayetlere göre kabirde azap görmenin sebebi idrar olarak belirtilmiştir. (Askalânî a, 1988; Aynî, 1308 h)

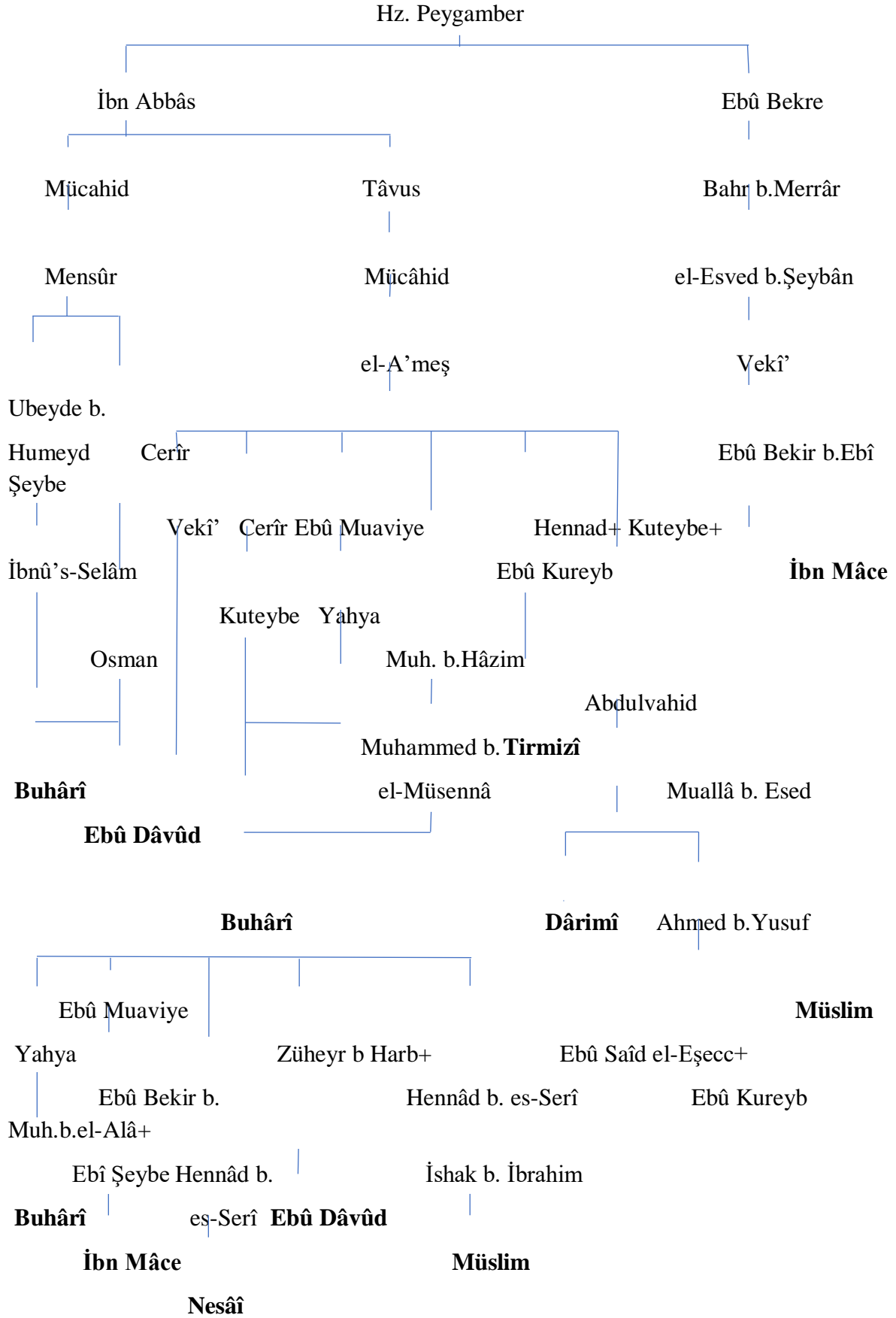
6. Sonuç

Küçük abdest bozduktan sonra yapılan temizlik istibrâ olarak literatüre girmiştir. Bu husus temel hadis kaynaklarımızda çeşitli şekillerde yer almıştır. Temizlik adına yapılan bazı davranışların aşırılık olduğu aşikârdır. İslam dini insanların aşırılıktan uzak dengeli, orta yolu takip ederek tabii seyirden ayrılmamalarını her vesileyle tavsiye etmektedir. Gerek Kuran ve gerekse sünnette bu husus sıklıkla şüpheye mahal bırakmayacak kadar vurgulanmıştır. İşi tabiatından çıkarmak ne kadar doğrudur. 40 yaşını geçen özellikle de erkeklerde bazı durumlar önceki gibi olmadığı bilinmektedir. Bugün tıp uleması insanın hiçbir durumu 40 yaşından sonraki hali 40 yaşından önceki gibi olmadığını ifade etmektedirler. Özellikle üroloji bakımından erkeklerin durumu göz önünde bulundurulduğunda onları genel ve tabii olan durumları görmezlikten gelinemez. İdrar yaptıktan sonra dikkatli bir şekilde temizlemek ve akabinde abdestini almak tabii bir seyirdir. Bunun dışında yapılanlar ya ifrat ya da tefrit olmaktan öteye gidemez. Hem Kuran'da Allah Teâlâ hem de Resûlullah (s.a.v.) hadislerinde hayatın her safhasında hatta ibadetlerde bile ifrat ve tefritten uzak durulması gerektiğini sıklıkla vurgulayıp tavsiye etmiştir. Müslümanların hiçbiri Hz. Peygamber'den daha takva olamazlar. Onun tavır ve davranışlarını beğenmeyi ötesine geçmeye çalışmak ise haddi aşmaktan başka bir şey değildir. Öyleyse yapılması gereken nedir? Küçük abdest

²⁴ İbn Mâce, Sünen, "Tahâre", 26, h.no: 348.

²⁵ İbn Mâce, Sünen, "Tahâre", 26, h.no: 349.

bozduktan sonra hemen çıkmamak, idrar akıntının kesildiğinden emin olmak için kısa bir süre beklemek ve bu kısa sürede de tenasül uzvunu hafifçe sağa sola hareket ettirmek ve burun siliyormuş gibi burundan kuvvetli bir nefes çıkarmak yeterlidir. Zira zayıf da olsa bu hususların ifade edildiği bazı rivayetlere rastlamak mümkündür. İlmihal kitaplarında öksürme, yürüme, yatma gibi istibrâ için yazılan tavsiyelerin dinî bir hüviyeti yoktur. Bu sebeple kişi kendi için en uygun usulü uygulamalıdır. Bu konuda vesveseye ve şüpheyeye mahal yoktur. Zira Namazda iken yellendiği vesvese ve şüphesine kapılan adamın birisi Hz. Peygamber'e şikâyet edilmiş, Hz. Peygamber de bu hususta koku ve ses olmadığı sürece abdestin bozulmayacağını belirtmiştir. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber abdestin bozulmasını somut şeylere bağlamıştır. Dolayısıyla vesvese, varsayım veya yersiz şüphe etmek doğru bir davranış biçimi değildir.

7. Kaynakça

- ASKALANİ a, Ş. A. (1988). Fethü'l-Bari bi-Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî (İ. A. Muhammed, Tah.). Beyrut: İhyaü't-Türasi'l-Arabi.
- ASKALANİ b, Ş. A. (1988). Takribü't-Tehzîb (M. Avvame, Tah.). Haleb: Darü'l-Kalem.
- ASKALANİ c, Ş. A. (1994). Tehzîbü't-Tehzîb (A. M. Abdülkadir, Tah.). Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- AYDINLI, A. (2006). İstanbul: Hadis İstılahları Sözlüğü.
- AYNÎ, B. (1308 h). Umdetü'l-Kârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. İstanbul: Şirket-i Sahafiyye-i Osmaniyye.
- BUHÂRÎ, M. (1315 h). Sahîhu'l-Buhârî. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- DÂRİMÎ, A. (1991). Sünenü'd-Dârimî (M. Dibu'l-Buğa, Tah.). Dimeşk: Darü'l-Kalem.
- EBÛ DÂVÛD, S. (2009). Sünen Ebi Dâvûd (Ş. el-Arnaut/M. K. Karabelli, Tah.). Dimeşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye.
- HÜSEYNÎ, Ş. M. (1997). Kitabü't-Tezkire bi Ma'rifeti Ricâli Kütübi'l-Aşere (R. Fevzi, Tah.). Kahire: M. Hanci.
- İBN HANBEL, A. (1949). el-Müsned (A. M. Şakir, Tah.). Kahire: Darü'l-Maarif.
- İBN MÂCE, M. (1972). Sünenü İbn Mâce (M. F. Abdülbaki, Tah.). Kahire: İsa el-Babi el-Halebi.
- MİZZÎ, C. Y. (1992). Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâ'r-Ricâl (M. B. Avvad, Tah.). Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- MÜSLİM. (1956). Sahîh-i Müslim (M. F. Abdülbaki, Tah.). Beyrut: Daru'l-İhya't-Türasi'l-Arabi.
- NESÂÎ, A. (1994). Sünenü'n-Nesâî (A. Ebû Gudde, Tah.). Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye.
- ÖĞÜT, S. (2002). İstibrâ. Diyanet İslam Ansiklopedisi (XXIII, ss. 320). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- SOFUOĞLU, M. (1987). Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TİRMİZÎ, M. (1938). Sünenü't-Tirmizî (A. M. Şakir, Tah.). Kahire: Mektebetü'l-İslamiyye.
- UĞUR, M. (1992). Ankara: Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü.